

Work on the Polish draft of insurance contract regulations in the Civil Code

prof. dr hab. Michał Romanowski

Warsaw University, member of the Civil Law Codification Commission

Seminar on European Insurance Contract

Polish Insurance Association and Civil Law Department of Faculty of Law and
Administration of Warsaw University

Warszawa, 9 październik 2013 r.

ROMANOWSKI I WSPÓLNICY

Nie mówimy: nie można, ale... jak można

Spis treści

- Dlaczego polski ustawodawca podjął pracę nad zmianą przepisów o umowie ubezpieczenia?
- Czy europejska umowa ubezpieczenia może być źródłem inspiracji i jak dalece – kopiować czy koszyczek pomysłów?
- Podstawowe kierunki zmian

Dlaczego polski ustawodawca podjął pracę nad zmianą przepisów o umowie ubezpieczenia?

ROMANOWSKI I WSPÓLNICY

nie mówimy: nie można, ale... jak można

Konieczność modernizacji prywatnego prawa ubezpieczeń po 1989 roku

- Zmiana ustroju społeczno-gospodarczego Polski po roku 1989 r. wymusiła „urynkowienie” ubezpieczeń
- Urynkowienie ubezpieczeń wymagało szybkiej reakcji ustawowej
- Odpowiedzią na konieczność szybkiego „urynkowienia” ubezpieczeń była ustawa z 28 lipca 1990 r. o działalności ubezpieczeniowej
- Główny motor zmian - reakcja na doraźne problemy
- Efekt - brak spójnej, systemowej koncepcji

Argumenty za systemową reformą

- **Zgoda środowiska** – spór dotyczy metody, a nie zasadności reformy

- **Autonomia woli** –ubezpieczenia są „produktem” rynkowym, a więc aksjologia ich regulacji powinna być oparta na podstawowych zasadach prawa prywatnego
  - zasada swobody umów
  - zasada równości stron
  - zasada słuszności

- **Dekodyfikacja legislacyjna** - KC nie pełni w zakresie prywatnego prawa ubezpieczeń należytej mu roli zwornika prawa ubezpieczeń (dezintegracja prawa ubezpieczeń między KC, ustawę o działalności ubezpieczeniowej i ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych), a więc także dezintegracja zasad

Argumenty za systemową reformą

→ Agonia prywatnego prawa ubezpieczeń

- prymat wykładni językowej nad celowościową nawet wbrew „zrowemu” rozsądkowi (tekstocentryzm)
- publicyzacja prywatnego prawa ubezpieczeń
- efekt - utrata suwerenności prawa prywatnego
- efekt - postępująca agonia zasady autonomii woli na rzecz onnipotencji wszechwiedzącego regulatora, ustawodawcy

→ Dualizm regulacji prawnych – ta sama instytucja jest regulowana „trochę” w KC, a trochę w ustawach okołokodeksowych (wzorce umowne, definicja ubezpieczenia, ubezpieczenia grupowe, obowiązki przedkontraktowe itp.)

Argumenty za systemową reformą

- **Marginalizacja umowy ubezpieczenia w KC** - przepisy o umowie ubezpieczenia w KC stają się przepisami stosowanymi jako przepisy szczególne do ustaw okołokodeksowych
- **Archaiczna regulacja w KC** – nie uwzględnia nowych technik komunikacji i potrzeb obrotu
- **Rozbieżności w fundamentalnych sprawach** – co jest istotą ubezpieczenia, mieszanie ubezpieczeń majątkowych i osobowych, wzajemność umowy ubezpieczenia (rozejście się doktryny, praktyki i orzecznictwa), dopuszczalność umowy ubezpieczenia z UFK, ubezpieczenia grupowe
- **Przepisy imperatywne, semiimperatywne czy dyspozytywne?**

Przesądzenie metody regulacji ubezpieczeń

→ Są cztery możliwe metody:

- umowa ubezpieczenia w KC a zagadnienia publicznoprawne w odrębnych ustawach
- jedna ustawa regulująca całość problematyki ubezpieczeń (np. kodeks ubezpieczeń)
- pakiet ustaw ubezpieczeniowych – każda ustawa odrębny obszar ubezpieczeń
- polska – brak koncepcji (mieszanie materii)

→ Przesądzona została koncepcja wydzielenia prywatnego i publicznego prawa ubezpieczeń — ale przenikanie się jest nieuniknione

**Czy europejska umowa ubezpieczenia
może być źródłem inspiracji i jak
dalece – kopiować czy koszyczek
pomysłów?**

ROMANOWSKI I WSPÓLNICY

nie mówimy: nie można, ale... jak można

Europejska umowa ubezpieczenia naturalny punkt odniesienia

- **Wspólne wartości:** wspólny rynek „wymusza” poszukiwanie przestrzeni prawnej zbudowanej na tych samych wartościach

- **Dobrze uczyć się na błędach innych**
  - nieoceniony materiał prawnoporównawczy zbierający w jednym miejscu poglądy i doświadczenia wielu europejskich systemów prawnych

  - skrócenie drogi poszukiwań. Nie ma potrzeby wymyślać „prochu”

- **Idea a zasada subsydiarności i pragmatyzm** - krajowy ustawodawca jest skazany na tworzenia regulacji optymalnej dla lokalnego rynku (uwarunkowania rynkowe, historyczne, kulturowe, infrastruktura prawna, legislacyjne, świadomość ubezpieczeniowa, krajowa doktryna)

Instrumenty zbliżania prawa umów

- W 28 państwach Unii Europejskiej uzyskanie jednomyślności w sprawach dotyczących fundamentalnych reform jest trudne. W Polsce też ...

- Warianty instrumentów prawnych
  - Modelowe europejskie prawo umów; a może jako instrument opcjonalny?
  - Wspólne Ramy Odniesienia dla prawodawcy europejskiego (CFR);
  - Dotychczasowy model – Zalecenie, Rozporządzenie, Dyrektywa.

Warunki brzegowe atrakcyjności ustawy modelowej

- Odpowiedź na potrzeby obrotu wszystkich państw członkowskich bez dogmatycznych założeń i skomplikowanych konstrukcji prawnych, przyjazna dla użytkownika, aby zachęcać do korzystania z niej
- Punkt wyjścia przy opracowywaniu projektów aktów prawnych na poziomie krajowym – rozwiązania w niej zawarte nadawałyby się wprost do recepcji do prawa poszczególnych państw członkowskich
- Strony umowy ubezpieczenia mogły stosować rozwiązania wprost przewidziane w ustawie modelowej
- Ustawa modelowa nauczana na uniwersytetach

Ocena ustawy modelowej

- Każda inicjatywa naukowa zasługuje na poparcie – bo jest źródłem inspiracji
- Autorzy amerykańskich ustaw modelowych kierują się podejściem funkcjonalnym i pragmatyzmem
  - **funkcjonalność** - rozwiązania powinny być praktycznie użyteczne, a więc wolne od sporów dogmatycznych
  - **pragmatyzm** - analiza, które rozwiązania mogą być zaakceptowane przez większość stanów
  - poziom nowoczesności rozwiązań = funkcja możliwego do osiągnięcia poparcia dla ustawy modelowej. **Alternatywa** - ustawa modelowa jako model teoretyczny

Uwarunkowania szans europejskiej ustawy modelowej

- Założenie - akt wzorcowy oparty na konsensusie akademików
- Czy akademicy są w stanie dokonać wiarygodnej analizy czy będzie zgoda polityczna oraz zgoda krajowej doktryny prawa na przejęcie rozwiązań modelowych?
- Nie jest jasne skąd bierze się nadzieja, że ustawa wzorcowa spowoduje, że niechętnie ingerencji w krajowe systemy prawa państwa członkowskie masowo zastąpią krajowe prawo umów ustawą modelową

Ocena ustawy modelowej

- Nie bardzo wiadomo także skąd przekonanie, że niewiążący charakter prawny ustawy modelowej skłoni ustawodawców krajowych oraz doktrynę krajową do rezygnacji z własnej tradycji prawnej przełamując „egoizm” prawny państw członkowskich i uwiad idei solidarności
- Opiniotwórcza rola doktryny prawa umów w wielu państwach członkowskich, i daleko idąca wstrzeźliwość w przyjmowaniu nowych rozwiązań prawnych – także przez praktyków (sędziów, adwokatów, radców prawnych) - stanowi istotne uwarunkowanie wydłużające lub niekiedy blokujące proces integracji krajowych systemów prawa umów

Uwarunkowania szans europejskiej ustawy modelowej

- Twórcy amerykańskich ustaw modelowych nie stali przed problemem tak zróżnicowanych rozwiązań prawnych, tradycji prawnych, traktowania własnego systemu prawnego jako elementu suwerenności nie tylko państwowej, ale wręcz narodowej oraz różnicy języka, siatki pojęć, i - co nie mniej ważne - sposobu myślenia o prawie
- Zadanie, które postawili sobie twórcy europejskich ustaw modelowych jest znacznie bardziej ambitne i trudniejsze w realizacji

Zakres inspiracji

- Pewną odpowiedzią jest instrument opcjonalny. Diabeł tkwi w szczegółach, czyli wmontowaniu go w krajowy system oraz określenia trybu wyboru, a także rozwiązanie obaw przed utratą suwerenności prawnej i nieuwzględnienia gospodarczych i społecznych uwarunkowań państwa członkowskiego
- Skoro jest problem z częścią ogólną prawa umów i najbardziej zintegrowaną umową jaką jest umowa sprzedaży, w tym dlaczego ma być lepiej z umową ubezpieczenia? – problem instrumentu opcjonalnego, który zakłada wprowadzenie do prawa krajowego „nowej masy prawnej”. A może należy współcześnie zaakceptować wielopoziomą regulację rynków? Jest tu konieczna dyskusja
- Krajowy prawodawca nie może czekać. Europejska umowa ubezpieczenia – koszycek pomysłów i warunek wstępny ewolucyjnej drogi do podobnych regulacji
- Zakres inspiracji – wybór „produktów”, które najbardziej odpowiadają potrzebom i uwarunkowaniom polskiego rynku tu i teraz oraz w najbliższej przyszłości

Podstawowe kierunki zmian

ROMANOWSKI I WSPÓLNICY

Nie mówimy: nie można, ale... jak można

Fundamenty nowej umowy ubezpieczenia

- Miejsce regulacji – Kodeks cywilny
- Imperatywność czy dyspozytywność?
- Dobre Praktyki jako część prawa prywatnego (nie tylko soft law)
- Pojęcie umowy ubezpieczenia
- Podział ubezpieczeń na ubezpieczenie szkody i na ustaloną sumę

Fundamenty nowej umowy ubezpieczenia

- Lojalność i konflikt interesów
- Elektronizacja komunikacji z klientem
- Dobrowolność ubezpieczenia jako zasada
- Otwarcie definicji umowy ubezpieczenia na nowe produkty (UFK)

Miejsce regulacji Kodeks cywilny

- Kodeks jest **powszechną** i **podstawową** ustawą prawa prywatnego
  - powszechną tzn. stosuje się do całego prawa prywatnego – jeżeli umowa ubezpieczenia jest doniosła dla obrotu, to nie ma uzasadnienia dla wyjęcia jej z Kodeksu cywilnego, ponieważ podważa to ideę kodyfikacji
  - **podstawową** – preferencja interpretacji zgodnej z Kodeksem (litera i duch)

- Spójność aksjologiczna prawa prywatnego – wspólne zasady i podstawowe instytucje, a także redukcja przepisów

- Otwarcie na metodę regulacji dyspozytywnej – domniemuje się, że normy prawa umów mają charakter dyspozytywny, chyba że co innego wynika z ich treści lub celu

- Imperatywność chroni przed nieuczciwością - punktem wyjścia jest nieufność. Budowanie świadomości ubezpieczeniowej na założeniu nieuczciwości = **Porażka**

- Nieprzekonujące jest stworzenie gałęzi prawa ubezpieczeń jako rozwiązania problemu rozproszenia norm (inne przesłanki i metody regulacji oraz wykładni)

Miejsce regulacji Kodeks cywilny

- Ryzyka odmiennej koncepcji:
  - publicyzacja prywatnego prawa ubezpieczeń (ustawa branżowa i resortowa – teraz np. konsultacje z KKPC)
  - marginalizacja zasad i wartości prawa prywatnego
  - prymat imperatywności norm i wykładni literalnej
  - brak elastyczności regulacyjnej

Imperatywność czy dyspozytywność?

- Kompetencja generalna stron umowy (wolno – bo taka jest wola stron) czy szczególna (wolno tylko, jeżeli ustawa upoważnia)
- Zakładamy nieuczciwość czy uczciwość? – w Polsce mamy do czynienia ze stygmatyzacją ubezpieczycieli co utrudnia budowanie świadomości ubezpieczeniowej –
Lepiej mieć problem ze „złym” ubezpieczycielem niż z AmberGold
- Imperatywność to ultima ratio w prawie cywilnym (sankcja - cywilistyczna kara śmierci) i ograniczone miejsce dla Dobrych Praktyk
- Regulacja polska należy do najbardziej restrykcyjnych w Europie

Ambicja ustawodawcy

– chirurg a nie drwal, czyli o zaletach

- Stworzenie przyjaznych ram dla rozwoju różnych produktów ubezpieczeniowych w Polsce (innowacyjność rynku ubezpieczeń przy zachowaniu wymaganych standardów ochrony klientów ubezpieczycieli)
- Elastyczność prywatnego prawa ubezpieczeniowego - dla stworzenia określonego „produktu” ubezpieczeniowego nie jest konieczna szczególna norma kompetencyjna
- Wymusza racjonalną politykę ustawodawcy w zakresie tworzenia norm imperatywnych w przeciwieństwie do zwolnienia z obowiązku „myślenia” czy norma powinna mieć charakter imperatywny czy dyspozytywny, a wątpliwości nakazuje rozstrzygać na rzecz imperatywności
- Wymusza konsultacje regulatora z MS i KKPC oraz branie pod uwagę zasad cywilistycznych
- Zasada proporcjonalności - uwzględnienie istniejących instrumentów ochrony konsumentów z zakresu materialnego prawa cywilnego, procesowego prawa cywilnego, ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów oraz instrumentów władczych wobec ubezpieczycieli przysługujących KNF i Prezesowi UOKiK, a także roli Rzecznika Ubezpieczonych

Dobre Praktyki jako część prawa prywatnego (nie tylko soft law)

- **TRANSFORMACJA SOFT LAW w HARD LAW** w zasady uczciwego obrotu, dobry obyczaj i zwyczaj jako element pojęcia bezprawności i wskazówka dla sądów dla odkodowania lojalności kontraktowej między ubezpieczycielem, ubezpieczającym i ubezpieczonym
- Szansa dla odpowiedzialnego środowiska na wypracowanie standardu i aprobowanie go przez regulatora (KNF i UOKiK) z udziałem Rzecznika Ubezpieczonych
- Nie działa tu zasada complain or explain
- Jeżeli większość akceptuje to wiąże wszystkich uczestników rynku
- Komunikacyjna metoda tworzenia prawa i budowy jego autorytetu
- **NO dla race to the bottom**

Pojęcie umowy ubezpieczenia

- Ochrona **interesu majątkowego** ubezpieczonego przed wystąpieniem **ryzyka** zdarzenia ubezpieczeniowego – każda umowa ubezpieczenia ma cel majątkowy
- Świadczenie ubezpieczyciela jako pokrycie ryzyka, co może nastąpić przez zapłatę lub przejęcie ryzyka (definicja istoty świadczenia ubezpieczyciela)
- Objęcie ochroną ubezpieczeniową zdarzenia **niepewnego** przyszłego i przeszłego
- Przesądzenie, że umowa ubezpieczenia ma charakter wzajemny
- Swoboda stron w określeniu sposobu udzielenia ochrony ubezpieczeniowej bez preferencji dla świadczenia pieniężnego

Pojęcie umowy ubezpieczenia

- Odejście od pojęcia wypadku na rzecz pojęcia zdarzenia. Pojęcie zdarzenia jest szersze niż pojęcie wypadku. Cechą jest niepewność, a nie losowość czy nadzwyczajność
- Określenie, że naturą umowy ubezpieczenia jest obiektywna mierzalność niepewności zdarzenia, a więc jego zdolność ubezpieczeniowa (przez zdolność ubezpieczeniową należy rozumieć ekonomiczną racjonalność zapewnienia ochrony przez ubezpieczyciela). Granicą jest bowiem dająca się zmierzyć obiektywnie niepewność zdarzenia (jego zdolność ubezpieczeniowa), a więc efektywność ekonomiczną dla ubezpieczyciela. Owa efektywność oznacza, że ubezpieczyciel oferując taką ochronę jest w stanie zmierzyć jej niepewność statystyczną

Podział ubezpieczeń

- Rezygnacja podziału na ubezpieczenia majątkowe i osobowe na rzecz podziału na ubezpieczenia szkody (indemnity insurance) i na ustaloną sumę (insurance of fixed sums)
- Nawiązanie do celu i natury umowy ubezpieczenia z punktu widzenia interesu ubezpieczeniowego (ubezpieczony, beneficjent) – interes majątkowy
- Celem uprawnionego jest uzyskanie ochrony majątkowej w razie zajścia określonego zdarzenia, z którym mogą wiązać się negatywne skutki w sferze interesów majątkowych osoby objętej ochroną ubezpieczeniową
- Ubezpieczający dąży do zapewnienia sobie lub innej osobie mającej interes ubezpieczeniowy komfortu w sferze sytuacji majątkowej w razie wystąpienia zdarzenia, którego skutki można zmierzyć w pieniądzu na potrzeby oceny ryzyka i kalkulacji składki (**mierzalną wartość ubezpieczeniową**)

Lojalność i konflikt interesów

- Każda ze stron umowy ubezpieczenia obowiązana jest do zachowania lojalności wobec drugiej uwzględniającej w szczególności cel i naturę umowy
- Ubezpieczający i osoba objęta ochroną ubezpieczeniową obowiązani są do zachowania lojalności wobec siebie uwzględniającej w szczególności cel i naturę łączącego ich stosunku prawnego lub faktycznego. Lojalność ubezpieczającego określa się przy uwzględnieniu czy osoba objęta ochroną ubezpieczeniową uzyskała ją odpłatnie
- Ubezpieczający powinien unikać sprzeczności własnych interesów z interesami osoby objętej ochroną ubezpieczeniową.

Komunikacja elektroniczna

- Nowa regulacja powinna dopuszczać jako zasadę komunikację elektroniczną między stronami umowy ubezpieczenia
- Każdy środek komunikacji, który umożliwia zachowanie i odtworzenie treści oświadczenia ubezpieczyciela przez obie strony umowy oraz ustalenie osoby składającej oświadczenie powinien być co do zasady dopuszczalny, chyba że ustawa lub czynność prawna wymaga formy szczególnej

Nieufność wobec wszechwiedzy prawodawcy

- Tworzący prawo prywatne powinien zakładać, że:
  - nie zna wszystkich odpowiedzi
  - nie ma pewności, że odpowiedzi, które proponuje są właściwe in casu
  - może nie być w stanie znaleźć odpowiedzi

To naprawdę koniec ... o napięciu między autonomią woli a uczciwością obrotu

Prestiż zasady autonomii może prowadzić pozornie tylko do kolizji z innymi wartościami i zasadami prawa prywatnego, np. zasadą pewności obrotu i ochrony zaufania innych uczestników obrotu

W istocie tendencją pozostaje niezmiennie w takich wypadkach nadrzędność zasady autonomii. Powinno to znajdować zarówno wyraz w przyjmowanych konstrukcjach prawnych, jak i w sferze wykładni prawa

Współczesne konstrukcje prawne, budowane są na zasadzie kompromisu i poszukiwania pewnego punktu równowagi między rozbieżnymi i krzyżującymi się interesami

Ochrona zaufania innych uczestników obrotu nie pozostaje jako taka, w opozycji do zasady autonomii woli. Przedmiotem takiej ingerencji jest bowiem właśnie ochrona autonomii woli, rozumianej jako gwarancja swobodnej i świadomej partycypacji w obrocie innych jego uczestników

Dziękuję

ROMANOWSKI I WSPÓLNICY

Nie mówimy: nie można, ale... jak można